

Пархоменко Сергій Анатолійович,

аспірант Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Антона Цедіка, 20, м. Київ, 03057; e-mail: v.chas.info@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1664-7530>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ СВОЄЧАСНОСТІ ЗАХОДІВ З ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Анотація. Воєнна безпека є найважливішою складовою національної безпеки України, гарантом якої є Президент України. В умовах збройної агресії захист суверенітету і територіальної цілісності країни залежить, зокрема, й від того, наскільки своєчасно главою держави будуть прийняті і впровадженні управлінські рішення, передбачені його конституційними повноваженнями: введення воєнного стану в державі, проведення загальної або часткової мобілізації, повного або часткового стратегічного розгортання Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що питання забезпечення Президентом України своєчасності заходів із воєнної безпеки в умовах повномасштабної збройної агресії проти України не розглядалось. Метою статті є дослідження теоретико-правового аспекту управлінських рішень Президента України із забезпечення своєчасності заходів з воєнної безпеки в умовах початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України. Методи, які використовувались для досягнення поставленої мети: порівняльний, формально-юридичний, аналізу і синтезу, метод сходження від абстрактного до конкретного. Вивчення Стратегії воєнної безпеки України (2021 р.) і Воєнної доктрини України (в редакціях 1993, 2004, 2012, 2015 рр.) дозволив з'ясувати, що своєчасність в реагуванні на воєнні загрози в умовах збройної агресії означає терміновість введення в дію вищезазначеної тріади управлінських рішень глави держави. Аналіз виданих 24 лютого 2022 р. указів Президента України № 64/2022, № 65/2022, № 66/2022, № 69/2022, № 71/2022 дозволяє говорити про управлінські новації, застосовані Президентом України В. Зеленським для забезпечення своєчасності заходів з організації відсічі агресору. Визначено правові підстави термінового набуття чинності указів № 69/2022 і № 71/2022. Виявлено розходження та суперечності нормативно-правових приписів деяких законів України у частинах, що стосуються тлумачення набуття чинності указів Президента України, та логіко-граматичні неузгодженості в окремих формулюваннях. Зроблено висновок про необхідність приведення чинного законодавства у відповідність до практики державного управління в світлі викликів воєнної безпеки, які виникли з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України, та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у частині забезпечення своєчасності набуття чинності тріади «безпекових» указів глави держави.

Ключові слова: Президент України, воєнна безпека, нормативно-правові акти, набуття чинності.

Parkhomenko Sergiy Anatoliyovych,

Postgraduate Student, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Anton Tsedik street, 20, Kyiv, 03057; e-mail: v.chas.info@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1664-7530>

ENSURING THE TIMELINESS OF MILITARY SECURITY MEASURES BY THE PRESIDENT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIA AGAINST UKRAINE (THEORETICAL AND LEGAL ASPECT)

Abstract. Military security is the most important component of Ukraine's national security, the guarantor of which is the President of Ukraine. In the conditions of armed aggression, the protection of the sovereignty and territorial integrity of the country depends, in particular, on how timely the head of state will make and implement management decisions: introduction of martial law in the state, general or partial mobiliza-

tion, full or partial strategic deployment of the Armed Forces of Ukraine. The analysis of the latest researches and publications proved that the issue of the President of Ukraine ensuring the timeliness of military security measures in the conditions of full-scale armed aggression against Ukraine was not considered. The purpose of the article is to study the theoretical and legal aspects of the management decisions of the President of Ukraine to ensure the timeliness of military security measures in the conditions of the beginning full-scale armed aggression. Methods were used: comparative, formal-legal, analysis and synthesis, the method of ascent from the abstract to the concrete. The results. Analysis of the decrees of the President of Ukraine No.64/2022, No.65/2022, No.66/2022, No.69/2022, No. 71/2022 issued on February 24, 2022 allows to talk about the management innovations applied by the President of Ukraine V. Zelensky to ensure the timeliness of measures of repelling the aggressor. Differences in the normative and legal prescriptions of some laws of Ukraine in the parts related to the interpretation of the entry into force of the decrees of the President of Ukraine were revealed, such as the attention to logical-grammatical inconsistencies in the wording of individual normative legal prescriptions. Conclusions. The need to bring the current legislation into line with the practice of state administration in light of the challenges to military security that arose with the beginning of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine was noted.

Key words: *President of Ukraine, military security, normative legal acts, entry into force.*

Постановка проблеми. Воєнна безпека є найважливішою складовою національної безпеки України. Згідно Закону України «Про національну безпеку України» (п.2 ч.1 ст.1) «воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз» [25].

В Стратегії воєнної безпеки України, затвердженій Указом Президента України В. Зеленського № 121/2021 від 25 березня 2021 р., зазначено, що серед основних ризиків у сфері воєнної безпеки може бути: «нездатність провести весь комплекс заходів стратегічного розгортання у короткі строки в разі ескалації воєнного конфлікту або здійснення повномасштабної збройної агресії Російською Федерацією чи іншою державою (групою держав) проти України» [35].

Аби убезпечитись від цього ризику, у Стратегії наголошувалось, зокрема, на створенні системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці України, координації діяльності розвідувальних органів, розвитку «об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони з метою отримання повної та достовірної упереджувальної інформації для своєчасного ухвалення рішень щодо забезпечення воєнної безпеки держави». Йшлося також про необхідність нової моделі організації оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони, яка, серед іншого, повинна забезпечити «швидке розгортання сил і засобів територіальної оборони для своєчасного реагування на загрози воєнній безпеці, вжиття заходів щодо нейтралізації загроз територіальній цілісності України та залучення населення до всеохоплюючої оборони держави» [35].

Поняття своєчасності у воєнній безпеці було більш конкретизованим в доктринальних доку-

ментах, які передували Стратегії воєнної безпеки України.

Так, у Воєнній доктрині України (затвердженій Указом № 555/2015 Президента України П. Порошенка 24 вересня 2015 року) серед заходів, що складають основу кризового реагування на воєнні загрози (ст.32), виділялося «своєчасне введення воєнного або надзвичайного стану в державі чи в окремих її місцевостях, проведення загальної або часткової мобілізації, повного або часткового розгортання Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення та приведення їх у готовність до виконання завдань» [4].

На тому, що «своєчасне введення воєнного стану в державі або в окремих її місцевостях, проведення загальної або часткової мобілізації, повного або часткового стратегічного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань і приведення їх у готовність до виконання завдань» є однією з основних складових забезпечення воєнної безпеки у разі початку війни (збройного конфлікту), наголошувалось і у Воєнній доктрині України, затвердженій Указом № 648 Президента України Л. Кучми від 15 червня 2004 року (ст.10) [2, с. 3].

(При внесенні змін до цієї Воєнної доктрини України Указом Президента України В. Януковича від 8 червня 2012 року № 390/2012 цей пункт вилучався [3]. Не було його і у першій Воєнній доктрині України, затвердженій Постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 року № 3529-ХІІ [1]).

Можна констатувати, що своєчасність у реагуванні на воєнні загрози в умовах збройної агресії розпочинається з тріади управлінських рішень Президента України, передбачених його конституційними повноваженнями: введення

воєнного стану в державі, проведення загальної або часткової мобілізації, повного або часткового стратегічного розгортання Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань і приведення їх у готовність до виконання завдань. Ці рішення оформлюються указами глави держави і, як нормативно-правові акти, для того, аби почати діяти, вони мають набути юридичної сили: набрати чинності.

Однак, як показав перший тиждень війни, часова відстань від видання Президентом України «безпекових» указів до набуття ними чинності може бути дуже значною. З вище зазначеної тріади указів глави держави два – № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» і № 66/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань» – Президент України В. Зеленський заради термінового забезпечення організації комплексу життєво необхідних заходів воєнної безпеки був вимушений продублювати аналогічними указами № 69/2022 і № 71/2022. Видані в один і той же день 24.02.2022 р., вони відрізнялись пунктом про набуття чинності: укази № 69/2022 і № 71/2022 набували чинності того ж 24 лютого, у той час як укази № 65/2022 і № 66/2022 – після затвердження/схвалення Верховною Радою України (що відбулося лише 3 березня 2022). А додавання в преамбулах указів № 69/2022 і № 71/2022 посилань на частину другу ст. 102 української Конституції, в якій визначається статус Президента України як гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України, засвідчує – з огляду на вимогу своєчасності – наявність проблем із реалізацією конституційних повноважень глави держави у сфері воєнної безпеки, визначених пп. 1, 17, 19 ч. 1 ст. 106 Конституції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина є. Це робить його головним суб'єктом державного управління у сфері воєнної безпеки, наділеного конституційними повноваженнями, реалізація яких здатна на найвищому владному щаблі забезпечити захищеність держави і громадян від воєнних загроз.

За останні роки в українській науці роль Президента України як гаранта національної безпеки, складовою якої є воєнна безпека, досліджувалась з різних точок зору: контрольних повноважень у сфері національної безпеки (Доронін І.), повноважень в управлінні сек-

тором безпеки (Гончаренко Г.). Щодо власне воєнної безпеки, то акцент робився на повноваженнях Президента України в сфері оборони держави (Пашинський В.), у сфері військового управління (Мельник С.), у статусі Верховного Головнокомандувача (Остапенко А., Коропатнік І., Котляренко О.).

Окрема група досліджень була присвячена загальному висвітленню теоретико-правових засад державного управління воєнною безпекою (Каляєв О., Крук С., Кузьменко О., Пелих А., Руснак І., Ситник Г. та ін.).

Однак, у жодному з наведених досліджень не розглядалось питання забезпечення Президентом України своєчасності заходів із воєнної безпеки в умовах повномасштабної збройної агресії проти України.

Метою статті є дослідження теоретико-правового аспекту управлінських рішень Президента України із забезпечення своєчасності заходів з воєнної безпеки в умовах початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Виклад матеріалу. Для аналізу нормативно-правових актів (указів) Президента України В. Зеленського, що були видані ним у перший день широкомасштабної військової агресії РФ проти України і забезпечували своєчасність заходів із воєнної безпеки країни в цих умовах, а також законів та підзаконних актів, на підставі яких мають реалізовуватись конституційні повноваження Президента України як гаранта державного суверенітету і територіальної цілісності України використовувалась низка наукових методів: герменевтичний метод використовувався при тлумаченні окремих понять доктринальних документів; порівняльний метод застосовувався при співставленні формулювань нормативно-правових приписів; формально-юридичний метод був необхідним для встановлення розходження/протиріччя/невідповідності у законодавчих і нормативно-правових актах, що склали документальну базу дослідження; методи аналізу і синтезу забезпечили комплексність і цілісність дослідження; метод абстрагування і метод сходження від абстрактного до конкретного дозволили, почавши з аналізу управлінської практики, застосованою Президентом України для термінового вирішення проблем, що виникли у перший день війни, перейти до вироблення рекомендацій із внесення змін до законодавчих актів, якими визначаються правові засади реалізації повноважень Президента України у сфері національної, у т.ч. воєнної, безпеки.

Введення воєнного стану в державі або в окремих її місцевостях, проведення загальної або часткової мобілізації, повного або часткового розгортання Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань відносяться до повноважень Президента України, визначених п. 19 і п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України. Рішення про це оформлюються указами Президента України, які є нормативно-правовими актами.

Ст. 57 Конституції України вимагає аби закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, довелись до відома населення, адже не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, вони «є нечинними».

Поняття «доведені до відома» розкривається у статті 21-прім Закону України № 539/97-ВР від 23.09.1997 р. «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»: «Доведення до відома населення законів України та інших нормативно-правових актів здійснюється шляхом їх офіційного опублікування відповідно до закону державними друкованими засобами масової інформації та офіційними друкованими виданнями (офіційними виданнями), висвітлення аудіовізуальними засобами масової інформації, оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також в інший спосіб, визначений законом» [27].

(Акти Президента України, які не мають загального значення чи нормативного характеру, відповідно до частини ст.7 Указу Президента України від 10.06.1997 № 503 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», «офіційно оприлюднюються шляхом надіслання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування і доведення ними до відома підприємств, установ, організацій та осіб, на яких поширюється їх чинність» [28]).

На тотожності «доведення до відома громадян» і «офіційне оприлюднення», із посиланням на рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), наголошено на офіційному сайті Міністерства юстиції України: «однією з вимог Європейського суду до закону, що визначає права і обов'язки громадян, є доведення їх до відома громадян, тобто офіційне оприлюднення» [6].

Конституція України у ч. 5 ст. 94 визначає порядок набуття чинності законами України: «Закон набирає чинності через десять днів з дня

його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування» [9].

Відповідно до ст.4 Указу Президента України від 10.06.1997 № 503 „Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності” «Нормативно-правові акти Президента України ... набирають чинності через десять днів з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня їх опублікування в офіційному друкованому виданні» [28].

(Згідно частини другої ст.7 того ж Указу Президента України від 10.06.1997 № 503: «неопубліковані акти Верховної Ради України і Президента України набирають чинності з моменту одержання їх державними органами або органами місцевого самоврядування, якщо органом, що їх видав, не встановлено інший строк набрання ними чинності» [28]).

Отже, офіційне оприлюднення передуює набуттю чинності або може співпадати із набуттям чинності нормативно-правовими актами Президента України.

Ця вимога поширюється і на триаду «безпечових» указів глави держави: «Про введення воєнного стану в Україні», «Про загальну мобілізацію» та «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань».

Однак, особливість цих указів у тому, що до офіційного оприлюднення вони мають бути затверджені/схвалені Верховною Радою України. Лише після затвердження/схвалення шляхом прийняття закону (ч. 2 ст. 190 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України») і його підписання Головою Верховної Ради України та Президентом України, ці укази разом із відповідними законами офіційно оприлюднюються.

Разом із тим, конституційні повноваження Президента України щодо рішень про введення воєнного стану, про мобілізацію і про використання ЗСУ прописано таким чином, що нормами п. 19 і п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України прямо не передбачається внесення Президентом України до ВРУ жодного з трьох вище названих рішень глави держави.

Так, нормою п. 19 частини першої ст. 106 Конституції України передбачено внесення Президентом України до Верховної Ради України подання лише про оголошення стану війни; що ж до використання Збройних Сил України, то повноваження глави держави обмежується прийняттям рішення: «вносить до Верховної Ради

України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань» [9]. З цього формулювання не слідує, що рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань подається главою держави до ВРУ, оскільки йдеться про дві різні дії Президента України: вносить подання та приймає рішення. При цьому «вносить подання» передує «приймає рішення», через що перша дія не може поширюватись на другу або її включати.

Не йдеться про подання Президентом України до ВРУ навіть рішень про воєнний стан та мобілізацію, адже у п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України лише сказано, що Президент України «приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України» [9].

Те, що Президент України подає тріаду «безпекових» указів, якими оформлюються вище зазначені рішення, до ВРУ, витікає зі ст. 85 Конституції України, у якій визначено повноваження Верховної Ради України. Так, у п. 9 ч. 1 ст. 85 зазначено, що до повноважень Верховної Ради України належить: «оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України», а у п. 31 ч. 1 цієї ж статті йдеться про «затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію...» [9].

Нормативно подання Президентом України до Верховної Ради України вище зазначених указів сформульовано на рівні законів: про те, що указ Президента України про введення воєнного стану має подаватися до ВРУ, йдеться в законах України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 5), «Про оборону України» (ст. 4), «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (ст. 11); про подання до ВРУ указу про мобілізацію – в законах України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (ст. 11) і «Про оборону України» (ст. 4); про подання указу про використання ЗСУ – в Законі України «Про оборону України» (ст. 4).

(В Законі України «Про національну безпеку» (ст.13) повноваження Президента України подано в редакції ст.106 Конституції України).

Процедура, за якою вводиться воєнний стан, найбільш детально – починаючи від пропозиції РНБО Президенту України щодо введення воєнного стану і закінчуючи набранням чинності відповідним указом глави держави, – прописана в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» (стаття 5).

У припис ч. 2 ст. 5 введено ознаку терміновості: «У разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проект закону» [29].

Вимога терміновості присутня і у ч. 3 ст. 5: «Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, підлягає негайному оголошенню через засоби масової інформації або оприлюдненню в інший спосіб» [29].

А у ч. 6 ст. 5 уточнюється, що указ про введення воєнного стану в Україні набуває чинності лише разом із набуттям чинності законом, яким цей указ затверджується, і це відбувається лише після їх офіційного оприлюднення: «Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, офіційно оприлюднюється разом із законом щодо затвердження такого указу Президента України та набирає чинності одночасно з набранням чинності таким законом» [29]. Важлива послідовність: указ і закон по ньому офіційно оприлюднюються і набирають чинності одночасно і лише з цього моменту розпочинається нормативно-регулятивний вплив указу на суспільні відносини.

(Додамо, що офіційному оприлюдненню закону, яким затверджено згаданий указ (як і двох інших указів «безпекової» тріади та законів, що їх затверджують), передує його підписання Головою Верховної Ради України і Президентом України).

Однак, нормативно-правовий припис ч. 6 ст. 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не містить вимоги щодо терміновості офіційного оприлюднення закону про затвердження указу глави держави про введення воєн-

ного стану, що має відбутись разом із оприлюдненням указу.

Ця вада не усунута і у ч. 2 ст. 190 Регламенту Верховної Ради України, де знов йдеться про терміновість оприлюднення лише указу: «Відповідний указ Президента України набирає чинності після його затвердження Верховною Радою і негайно оголошується через засоби масової інформації або оприлюднюється в інший спосіб» [31].

Більше того, перша частина припису: «набирає чинності після його затвердження Верховною Радою» – суперечить ст.57 Конституції України, адже набрання чинності законом або нормативно-правовим актом не може наступати раніше його доведення до відома населення, тобто офіційного оприлюднення.

Крім відмічених, цей припис містить ще одну ваду: ігнорування підписання Президентом України закону, яким затверджено указ, без чого оприлюднення є неможливим.

При цьому термін між прийняттям закону про затвердження Указу «Про введення воєнного стану в Україні» і підписанням цього закону Президентом України нормативно не визначений. Тому він підпадає під строк, визначений ч. 2 ст. 94 Конституції України: «Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду» [9].

Зрозуміло, що прийнятий закон і затверджений ним указ Президента України про введення воєнного стану потребує негайного набуття юридичної сили для якнайшвидшого застосування. Як і два інші «безпекові» укази глави держави. З метою максимального скорочення часу проходження указів «Про введення воєнного стану» і «Про мобілізацію» через Верховну Раду України Конституція України (п. 31, ч. 1 ст. 85) встановлює два дні на їх затвердження.

Якщо термін проходження у Верховній Раді України цих двох указів Президента України визначено в конституційних повноваженнях ВРУ, то про строк, який відводиться для схвалення Верховною Радою рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України, в Конституції України не йдеться.

Те, що на схвалення указу «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань» Верховній Раді України відводиться

також дводенний термін, витікає з відсилочної норми ч. 2 ст. 191 Регламенту Верховної Ради України: «Верховна Рада розглядає подання Президента України про оголошення стану війни і укладення миру та питання про схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України, приймає рішення з цих питань у порядку, передбаченому статтями 189, 190 цього Регламенту» [31]. (Стаття 189 Регламенту передбачає дводенний термін для затвердження указів Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях та про загальну або часткову мобілізацію).

Однак, вже перший день широкомасштабної російської агресії показав, що з реалізацією означених конституційних норм існують серйозні проблеми.

Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» було видано главою держави вже о 5 годині ранку 24 лютого 2022 р.: «Ввести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.» В останньому – восьмому – пункті зазначалось: «Цей Указ набирає чинності одночасно з набранням чинності Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» [17].

У той же день 24 лютого 2022 р. указ був затверджений Законом № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»». У законі зазначалось, що він негайно оголошується через засоби масової інформації та набирає чинності з дня його опублікування разом із Указом [22].

Закон № 2102-IX було прийнято Верховною Радою України одразу після виступу з її трибуни о 8 ранку секретаря РНБО О. Данилова. Після чого народні депутати розійшлись, хоча сесію не закрили [34].

На відміну від цього видані так само 24.02.2022 р. укази № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» і № 66/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань», попри те, що на їх затвердження/схвалення законодавство відводить Верховній Раді дводенний термін, було затверджено лише 3 березня 2022 р. законом № 2105-IX і законом № 2106-IX відповідно.

Обом законам надавалась зворотна сила, адже вказувалося, що вони набирають чинності і застосовуються «з дня фактичного початку

воєнних дій у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, розпочатої 24 лютого 2022 року» [23; 30]. Тобто нардепи пішли на те, що зробили виняток із принципу неприпустимості зворотної дії в часі законів та нормативно-правових актів.

Хоча це юридично і легітимізувало укази № 65/2022 і № 66/2022, однак об'єктивну реальність першого тижня війни так само «заднім числом» змінити було б неможливо, адже до 3 березня 2022 р. ці укази в дію не вступили.

Не важко уявити, які негативні тенденції в обороні держави виникли б, якби глава держави і країна чекали до 3 березня. Запобігаючи катастрофі, Президент України В. Зеленський у той же день 24 лютого видав два дублюючих укази: № 69/2022 «Про загальну мобілізацію» і № 71/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань». Вони були майже повністю тотожні змісту указів № 65/2022 і № 66/2022 відповідно.

Указ № 69/2022 відрізнявся від указу № 65/2022 відсутністю формулювання «Цей Указ набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України», яке було в Указі № 65/2022, і за умовчанням вступав в дію одразу після підписання. У преамбулі було додано посилання на частину другу статті 102 Конституції України, згідно якої Президент України є гарантом державного суверенітету і територіальної цілісності України.

У преамбулі Указу № 71/2022 також додавалось посилання на частину другу ст. 102 української Конституції і водночас прибиралось посилання на ст. 4 Закону України «Про оборону України», яке містилось в указі Президента України № 66/2022 (залишалось посилання на цей закон в цілому). І – головне: в Указі № 71/2022 передбачалось негайне набуття ним юридичної сили: «Цей Указ набирає чинності з 24 лютого 2022 року і підлягає негайному оголошенню через засоби масової інформації» [19].

Правовими підставами термінового набуття чинності указом № 71/2022, як уявляється, стали охарактеризована вище відсутність прямої конституційної норми щодо подання Президентом України до ВРУ указу «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань», а також виклад норми ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оборону України», яка прописана у такий спосіб, що виключає однозначне тлумачення: «У разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні

або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни» [26].

Таке формулювання не дозволяє однозначно зрозуміти, яке саме рішення: про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях чи про застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, – глава держави подає на схвалення/затвердження до ВРУ, адже займенник «його» (одичне число) може відноситись лише до одного з перерахованих рішень.

Можна сказати, що розходження нормативно-правових приписів та недосконалість логіко-граматичних формулювань зазначених законів України дали юридичні підстави для видання і забезпечення невідкладного набрання чинності вже 24.02.2022 р. указів Президента України № 69/2022 і № 71/2022, що, на наш погляд, відповідає критерію своєчасності прийняття і впровадження Президентом України В. Зеленським управлінських рішень із забезпечення воєнної безпеки в умовах широкомасштабної збройної агресії.

Висновки. Проведене дослідження виявило необхідність в удосконаленні формулювань окремих нормативно-правових приписів, усунення неузгодженості між ними та, часом, прямої суперечності Основному Закону. Крім того, проведений аналіз дозволяє ставити питання про внесення змін та доповнень до законодавства, що регулює сферу воєнної безпеки.

Тижневе зволікання із затвердженням/схваленням Верховною Радою України указів Президента України № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» і № 66/2022 «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань» не тільки порушувало норми кількох законів України: п. 31, ч. 1 ст. 85 Конституції України, ст.10 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», ст.189 і ст.191 Регламенту Верховної Ради України, але й – головне – ставило під загрозу проведення термінових заходів із організації відсічі агресору.

Легітимізація указів № 65/2022 і № 66/2022 заднім числом законами № 2105-IX і № 2106-IX від 03.03.2022 р. не завадила б катастрофі, яка могла статися протягом тижня від 24 лютого до 3 березня 2022 р., якби главою держави не було вжито термінових заходів і видано у той же

день 24.02.2022 дублюючих указів № 69/2022 і № 71/2022.

Уявляється доцільним внесення змін до ч. 3 ст. 83, п. 9 і п. 31 ч. 1 ст. 85 Конституції України щодо обмеження часу для затвердження/схвалення Верховною Радою України указу про введення воєнного стану, указів про мобілізацію і застосування ЗСУ під час збройної агресії проти України 24 – годинним строком. В сучасних умовах електронного зв'язку це є реальним терміном для проведення он-лайн засідання Верховної Ради України з метою своєчасного прийняття необхідних у таких ситуаціях законів.

Управлінські рішення Президента України, оформлені указами № 69/2022 і № 71/2022, на практиці розрубили згаданий «гордів вузол», але залишають відкритими питання про правове оформлення повноважень глави держави щодо дій з подолання подібних життєво важливих для країни критичних ситуацій. Варіантом подібного рішення могло б стати прийняття Закону України «Про Президента України».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воєнна доктрина України. Затверджена Постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 року N 3529-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3529-12#Text>
2. Воєнна доктрина України. Затверджено Указом Президента України № 648 від 15 червня 2004 року. *Національна безпека і оборона*. 2004. № 8. С. 2-6.
3. Воєнна доктрина України. Затверджено Указом Президента України № 648 від 15 червня 2004 року (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 390/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=648%2F2004#Text>
4. Воєнна доктрина України. Затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>
5. Гончаренко Г. А. Повноваження Президента України в управлінні сектором безпеки: організаційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 107-113.
6. Давидчук О. В. Проблеми офіційного оприлюднення нормативно-правових актів в Україні. URL:https://minjust.gov.ua/m/str_10086
7. Доронін І. Контрольні повноваження Президента України в сфері національної безпеки: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 95–100.
8. Каляев А.О. Теоретико-методологічні засади державного управління у сфері воєнної безпеки України в контексті глобального управління. Дисертація доктора наук з державного управління. Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України. – Київ, 2021.
9. Конституція України. (Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
10. Коропатнік І.М., Остапенко А.І. Нормативно-правове закріплення повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2022. № 1(74). С. 100-109.
11. Котляренко О.П. Характеристика змісту та обсягу повноважень президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 52-58.
12. Крук С.І. Наукові засади інституційного забезпечення державного управління у сфері національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2018. Вип. 2. С. 209-213.
13. Кузьменко О. В., Григоренко Я. О. Правові засади воєнної безпеки: загальнотеоретичний підхід. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2018. Випуск 5, том 1. С. 71-75.
14. Мельник С. М. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Том 30 (69), № 4. С. 141–145.
15. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Том 2, № 6. С. 59–63.
16. Пелих А.О. Теоретичні засади оцінювання ефективності державного механізму реагування на загрози воєнній безпеці. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11-12. С. 28-35.
17. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
18. Провикористання Збройних Сил України та інших військових формувань. Указ Президента України № 66/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#Text>
19. Провикористання Збройних Сил України та інших військових формувань. Указ Президента України № 71/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71/2022#Text>
20. Про загальну мобілізацію. Указ Президента України № 65/2022 від 24 лютого 2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
21. Про загальну мобілізацію. Указ Президента України № 69/2022 від 24 лютого 2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text>

22. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Закон України № 2102-IX від 24 лютого 2022 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
23. Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію» Закон України № 2105-IX від 3 березня 2022 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#Text>
24. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Закон України № 3543-XII від 21 жовтня 1993 р. із змінами. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
25. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. із змінами. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
26. Про оборону України. Закон України № 1932-XII від 6 грудня 1991 р. із змінами. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
27. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації. Закон України № 539/97-ВР від 23 вересня 1997 р. із змінами. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>
28. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності. Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 із змінами. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97>
29. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12 травня 2015 р. із змінами. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
30. Про схвалення Указу Президента України «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань». Закон України № 2106-IX від 3 березня 2022р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2106-20#Text>
31. Регламент Верховної Ради України. Затверджено Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» № 1861 від 10 лютого 2010р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
32. Руснак І.С. Воєнна безпека України в світлі реформування сектора безпеки і оборони. *Наука і оборона*. 2015. № 2. С. 9-14.
33. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). Київ.: Видавництво НАДУ, 2012.
34. Стешенко, Анна. Хаос, але без паніки. Згадуємо, як працював парламент рік тому. *LB.ua* 23 лютого 2023 URL: https://lb.ua/news/2023/02/23/546835_haos_ale_bez_paniki_zgaduemo_yak.html
35. Стратегія воєнної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

REFERENCES:

1. Voyenna doktryna Ukrayiny. Zatverdzhena Postanovoyu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 19 zhovtnya 1993 roku N 3529-XII.[Military doctrine of Ukraine. Approved by Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated October 19, 1993 N 3529-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3529-12#Text> [in Ukrainian].
2. Voyenna doktryna Ukrayiny. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny № 648 vid 15 chervnya 2004 roku. [Military doctrine of Ukraine. Approved by Decree of the President of Ukraine No. 648 of June 15, 2004.] *Natsional'na bezpeka i oborona*. 2004. № 8. S.2-6. [in Ukrainian].
3. Voyenna doktryna Ukrayiny. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny № 648 vid 15 chervnya 2004 roku (v redaktsiyi Ukazu Prezydenta Ukrayiny vid 8 chervnya 2012 roku № 390/2012).[Military doctrine of Ukraine. Approved by Decree of the President of Ukraine No. 648 of June 15, 2004 (as amended by Decree of the President of Ukraine No. 390/2012 of June 8, 2012)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=648%2F2004#Text> [in Ukrainian].
4. Voyenna doktryna Ukrayiny. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 24 veresnya 2015 roku № 555/2015.[Military doctrine of Ukraine. Approved by the Decree of the President of Ukraine dated September 24, 2015 No. 555/2015]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> [in Ukrainian].
5. Honcharenko G. A. (2020). Povnovazhennya Prezydenta Ukrayiny v upravlinni sektorom bezpeky: orhanizatsiyno-pravovyy aspekt. [Powers of the President of Ukraine in managing the security sector: organizational and legal aspect]. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Yurydychni nauky*. No. 1. P.107-113. [in Ukrainian].
6. Davydchuk O. V. Problemy ofitsiynoho oprylyudnennya normatyvno-pravovykh aktiv v Ukrayini [Problems of official publication of normative legal acts in Ukraine]. Retrieved from https://minjust.gov.ua/m/str_10086 [in Ukrainian].
7. Doronin I. (2019). Kontrol'ni povnovazhennya Prezydenta Ukrayiny u sferi natsional'noyi bezpeky: problemy i perspektyvy. [Control powers of the President of Ukraine in the field of national security: problems and prospects.] *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. No. 2. P. 95–100. [in Ukrainian].
8. Kalyaev A.O. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoho upravlinnya u sferi voyennoyi bezpeky Ukrayiny v konteksti hlobal'noho upravlinnya. Dysertatsiya doktora nauk z derzhavnoho upravlinnya.[Theoretical and methodological principles of state management in the field of military security of Ukraine in the context of global management]. Instytut pidhotovky kadryv

- Derzhavnoyi sluzhby zaynyatosti Ukrainy. – Kyiv, 2021. [in Ukrainian].
9. Konstytutsiya Ukrainy. Konstytutsiya Ukrainy pryynyata na p'yatyi sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrainy 28 chervnya 1996 roku). [Constitution of Ukraine. Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine June 28, 1996]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
  10. Koropatnik I.M. (2022), Ostapenko A.I. Normatyvno-pravove zakriplennya povnovazhen' prezydenta Ukrainy yak Verkhovnoho Holovnokomanduvacha Zbroynykh Syl Ukrainy: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku. [Normative and legal consolidation of the powers of the President of Ukraine as the Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine: current state and development prospects]. *Zbirnyk naukovykh prats' Tsentru voyenno-stratehichnykh doslidzhen' Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Chernyakhovs'koho*. No 1(74), s.100-109. [in Ukrainian].
  11. Kotlyarenko O.P. (2022). Kharakterystyka zmistu ta obsyahu povnovazhen' prezydenta Ukrainy yak Verkhovnoho Holovnokomanduvacha Zbroynykh Syl Ukrainy. [Characterization of the content and scope of the powers of the President of Ukraine as the Supreme Commander of the Armed Forces of Ukraine]. *Analitichno-poriznyal'ne pravoznavstvo*. 2022. № 2. S. 52-58 [in Ukrainian].
  12. Kruk S.I. (2018). Naukovi zasady instytutsiynoho zabezpechennya derzhavnoho upravlinnya u sferi natsional'noyi bezpeky. [Scientific principles of institutional support of state administration in the field of national security]. *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy. Seriya : Derzhavne upravlinnya*. Vypusk 2. P. 209-213. [in Ukrainian].
  13. Kuzmenko O. V. (2018), Grigorenko Ya. O. (2018) Pravovi zasady voyennoyi bezpeky: zahal'noteoretychnyy pidkhid. [Legal principles of military security: a general theoretical approach.]. *Naukovyy visnyk publichnoho i pryvatnoho prava*. Vypusk 5, tom 1. S.71-75. [in Ukrainian].
  14. Melnyk S. M. (2019). Povnovazhennya Prezydenta Ukrainy u sferi viys'kovoho upravlinnya. [Powers of the President of Ukraine in the field of military management]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: Yurydychni nauky*. Tom 30 (69), № 4. S. 141–145. [in Ukrainian].
  15. Pashynsky V.Y. (2017). Povnovazhennya Prezydenta Ukrainy u sferi oborony derzhavy. [Powers of the President of Ukraine in the field of state defense] *Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Tom 2, № 6. S. 59–63. [in Ukrainian].
  16. Pelikh A.O. (2015). Teoretychni zasady otsynuyannya efektyvnosti derzhavnoho mekhanizmu reahuvannya na zahrozy voyennyi bezpetsi. [Theoretical principles of evaluating the effectiveness of the state mechanism for responding to threats to military security]. *Aspekty publichnoho upravlinnya*. 2015. № 11-12. S. 28-35. [in Ukrainian].
  17. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022 vid 24 lyutoho 2022 «Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukraini» [About the introduction of martial law in Ukraine. Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 of February 24, 2022.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].
  18. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 66/2022 vid 24 lyutoho 2022 «Pro vykorystannya Zbroynykh Syl Ukrainy ta inshykh viys'kovykh formuvan'» [About the use of the Armed Forces of Ukraine and other military formations. Decree of the President of Ukraine No. 66/2022 of February 24, 2022.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#Text> [in Ukrainian].
  19. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 71/2022 vid 24 lyutoho 2022 «Pro vykorystannya Zbroynykh Syl Ukrainy ta inshykh viys'kovykh formuvan'» [About the use of the Armed Forces of Ukraine and other military formations. Decree of the President of Ukraine No. 71/2022 of February 24, 2022.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71/2022#Text> [in Ukrainian].
  20. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 65/2022 vid 24 lyutoho 2022 «Pro zahal'nu mobilizatsiyu». [About general mobilization. Decree of the President of Ukraine No. 65/2022 of February 24, 2022.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text> [in Ukrainian].
  21. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 69/2022 vid 24 lyutoho 2022 «Pro zahal'nu mobilizatsiyu». [About general mobilization. Decree of the President of Ukraine No. 69/2022 of February 24, 2022.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text> [in Ukrainian].
  22. Zakon Ukrainy № 2102-IX vid 24 lyutoho 2022 r. Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukraini». [On the approval of the Decree of the President of Ukraine “On the introduction of martial law in Ukraine”. Law of Ukraine No. 2102-IX dated February 24, 2022.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> [in Ukrainian].
  23. Zakon Ukrainy No. 2105-IX vid 3 bereznya 2022 Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrainy “Pro zahal'nu mobilizatsiyu” [On the approval of the Decree of the President of Ukraine “On General Mobilization”. Law of Ukraine No. 2105-IX dated March 3, 2022.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#Text> [in Ukrainian].
  24. Zakon Ukrainy No. 3543-XII vid 21 zhovtnya, 1993 Pro mobilizatsiynu pidhotovku ta mobilizatsiyu [About mobilization training and mobilization. Law of Ukraine No. 3543-XII of October 21, 1993, as amended.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> [in Ukrainian].
  25. Zakon Ukrainy No. 2469-VIII vid 21 chervnya

- 2018 Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny [About the national security of Ukraine. Law of Ukraine No. 2469-VIII of June 21, 2018, as amended]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
26. Zakon Ukrayiny No. 1932-XII vid 6 hrudnya, 1991 «Pro oboronu Ukrayiny» [About the defense of Ukraine. Law of Ukraine No. 1932-XII of December 6, 1991, as amended]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [in Ukrainian].
27. Zakon Ukrayiny № 539/97-VR vid 23 veresnya 1997 r. (iz zminamy). «Pro porjadok vysvitlennya diyal'nosti orhaniv derzhavnoyi vlady ta orhaniv mistsevoho samovvryaduvannya v Ukrayini zasobamy masovoyi informatsiyi». [On the procedure for covering the activities of state authorities and local self-government bodies in Ukraine by means of mass information. Law of Ukraine No. 539/97-VR of September 23, 1997, as amended]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
28. Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 10 chervnya 1997 roku № 503/97 (iz zminamy) «Pro porjadok ofitsiynoho oprylyudnennya normatyvno-pravovykh aktiv ta nabrannya nymy chynnosti». [About the procedure for the official publication of normative legal acts and their entry into force. Decree of the President of Ukraine dated June 10, 1997 No. 503/97 as amended]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97> [in Ukrainian].
29. Zakon Ukrayiny № 389-VIII vid 12 travnya 2015 r. (iz zminamy). «Pro pravovy rezhym voyennoho stanu» [About the legal regime of martial law. Law of Ukraine No. 389-VIII of May 12, 2015, as amended]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
30. Zakon Ukrayiny No. 2106-IX vid 3 bereznya 2022. «Pro skhvalennya Ukazu Prezydenta Ukrayiny «Pro vykorystannya Zbroynykh Syl Ukrayiny ta inshykh viys'kovykh formuvan'» [On the approval of the Decree of the President of Ukraine “On the use of the Armed Forces of Ukraine and other military formations”. Law of Ukraine No. 2106-IX dated March 3, 2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2106-20#Text> [in Ukrainian].
31. Rehlament Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Zatverdzheno Zakonom Ukrayiny «Pro Rehlament Verkhovnoyi Rady Ukrayiny» № 1861 vid 10 lyutoho 2010 r.» [Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine. Approved by the Law of Ukraine “On the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine” No. 1861 of February 10, 2010]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> [in Ukrainian].
32. Rusnak I.S. (2015). Voyenna bezpeka Ukrayiny v svitli reformuvannya sektora bezpeky i oborony. [Military security of Ukraine in the light of reforming the security and defense sector]. *Nauka i oborona*. 2015. № 2. S.9-14. [in Ukrainian].
33. Sytnyk H.P. Derzhavne upravlinnya u sferi natsional'noyi bezpeky (kontseptual'ni ta orhanizatsiyno-pravovizasady). [State administration in the field of national security (conceptual and organizational and legal foundations)]. Kyiv: NADU, 2012. [in Ukrainian].
34. Steshenko, Anna. (2023) Khaos, ale bez paniky. Zhaduyemo, yak pratsyuvav parlament rik tomu. LB.ua 23 lyutoho 2023 [Chaos, but without panic. We recall how the parliament worked a year ago. LB.ua February 23, 2023]. Retrieved from https://lb.ua/news/2023/02/23/546835_haos_ale_bez_paniki_zgaduemo_yak.html [in Ukrainian].
35. Stratehiya voyennoyi bezpeky Ukrayiny. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 25 bereznya 2021 roku № 121/2021 [Military security strategy of Ukraine. Approved by the Decree of the President of Ukraine dated March 25, 2021 No. 121/2021.]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> [in Ukrainian].